

Əgərçi qulların işi xətadır,
Böyüklər şivəsi əfvü ətadır.
Mənim əfv eylə cürmüm, ey cavanmərd!
Necə kim əfv qıldı şah Behkərd,
Bağışladı onun cürmün tamami,
Xəta qılmışdı onun bir qulami.
Dedi sultan kim, ey bürnayı-pürdərd¹,
Nə qıldı qul, necə əfv etdi Behkərd?

BƏXTİYARIN BEHGƏRD ŞAHIN SƏRGÜZƏŞTİNİ DANIŞMASI

Eşitdim, var idi bir padşahi,
Nəhayətsiz onun xeyli süpahi.
Süxən təbü² hünərməndü cəvanmərd,
Şücaü³ pəhləvanü şah Behgərd.
Qəzara bir gün ol şahi-nikukar⁴,
Ova çıxdı belə ləşgər, nə kim var.
Məgər bir qul ox atırdı şikarə,
Qəzara getdi dəydi şəhriyarə.
Götürdü şahi Behgərdin qulağın,
Müşəvvəş eylədi şahın dəmağın.
Töküldü üstünə şahın qızıl qan,
Onu ləşgər görübən qıldı əfqan.
Müşəxxəs etdilər oxdan nişanı,
Tutub gətirdilər ol növcavanı.
Buyurdu şah dərdəm, gəldi cəllad,
Pəs oğlan yalvaruban qaldı fəryad:
– Rəva görmə sitəm, mən bipənahə,
Ki, mən qəsd etməmişəm padşahə.
Rizayi-həqq ədalət eylə mütləq,
Yazığam, sən məni öldürmə nahəq

¹ Çox dərdli gənc

² Söz bilən

³ Cəsarətli

⁴ Xeyrixah

Kərəm eylə, xəta qıldım, əta qıl,
Məni azad, əzbəhri-xuda¹ qıl,
Fəda olsun sənin yolunda canım,
Gər öldürsən, qalır boynunda qanım.
Ədalət eylə şaha, olma zalım!
Bu gün rəf eylə boynundan vəbalın
Ki, sultan gördü onun suzi-ahin,
Kərəm qıldı, bağışladı günahin.
Gəl indi vaqif ol sən, bu xəbərdən,
Kim idi ol cavan, əsli nə yerdən?
Vəzir imiş onun atası dirlər²,
Əlində müttəssil divanü dəftər.
Bir özgə şəhr, özgə məmləkətdən,
Həmişə dadgiri, səltənətdən,
Vələkin ol diyarın padşahi,
Talardı peyvəstə³ ol bigünahi.
Cəfacu⁴ tündxu⁵, zalim, sitəngar,
Qılırdı ona nifrin, hər nə kim var.
Qamu azürdə ondan mirü⁶ ləşgər,
Əlindən təngə gəlmiş şəhr yeksər,
Tifaq⁷ eylədi pəs əyanü əşraf,
Ki, yoxdur padşahda ədlü insaf.
Aradan götürəlim ol əmiri,
Yerinə nəsb edəlim ol vəziri.
Qəbul eylədilər bu sözü bari⁸,
Gecə öldürdülər, ol nabikari⁹.
Vəzir oldu onun yerində sultan,
Qayırdı ləşgərin, çox etdi ehsan.
Götürdü məmləkətdən zülmü bidət,

¹ Allah yolunda

² Belə deyirlər

³ Həmişə

⁴ Zülm edən

⁵ Xasiyyəti pis

⁶ Zabit

⁷ Birləşmək

⁸ Hamısı

⁹ Zalimi

Fəraquat tapdı dövründə rəiyyət.
Neçə il almadı mali-cəhati¹,
Fəramuş eylədi eysü nişati.
Anardı² oğlunu o, ah edərdi,
Hər iqlimə ki, bazırğan gedərdi.
Sifariş eylər idi ona izhar,
“Mənim oğlumdan olarsız xəbərdir”.
Yenə çox kimsə qılmışdı rəvanə,
Ki: “Hər kim gətirə ondan nişanə,
Verərəm ona mülkü mal, büsyar,
Onu mən eylərəm ləşgərə sərdar”.
Xələyiq bu xitabi çün eşitdi,
Onu istəməyə çox kimsə getdi.
Təfəhhüs³ eyləyib gedərdi bir mərd,
Yolu düşdü bəşəhri şahı-Bəhgərd
Gəzərdi, gördü naghah, ol cavani
Vəzirdən çün eşitmişdi nişani.
Qiyas⁴ ilə onu tanıdı fil-hal⁵.
Sevindi, şad, şakər oldu, xoşhal.
Ayağına düşübən oldu xəndan,
Ona pəs ol zamanda dedi oğlan;
Dedi: gəl görəlİM sən aşinasən,
Bizim ilə haçandan aşinasən?
Səbəb bilməm nədir ey əhlü hümmət?!
Mənimlə qıldın izhari-məhəbbət?
Yetişdin zahirən indi səfərdən,
Nə yerlisən, gəlirsən, de nə yerdən?
Kişi bir xəlvətə qıldı işarət,
Dedi: gətirmişəm sənə bişarət⁶,
Vəzir idi atan, oldu şəhənşah,
Səninçin diləyir hər gündə yüz ah.

¹ Vergi

² Xatırlardı

³ Axtarmaq, tədqiq etmək

⁴ Müqayisə etmək

⁵ O saat

⁶ Şad xəbər

Veribdir malü nemət, zər də büsyar,
Müsafir oldular sənə tələbkar.
Xəbər verib demişdi ol yeganə,
Çü zahir səndə gördüm ol nişanə.
Tanıdım mən səni əlhəmdülillah.
Dedi oğlan ona: ol gəl, sən agah!
Mənəm bu şahı Behgərdin qulamı,
Necədir, görməmişəm mən atamı?
Dedi kişi: eşit təhqiç, doğru,
Gətirib səni satmış ona oğru.
Gəl ey Yusif, bu gün Yəqubi-zarə,
Tərəhhüm eylə, qıl dərdinə çarə!
Atayə ey igid, püştü¹-pənah ol!
Otur təxtə, yerində padşah ol,
Bu sözü ondan eşitdi, çü oğlan,
Münasib yerdə onu qıldı pünhan.
Kəsildi səbrü aramü qərarı,
Gecə gəldi o dəm oldu süvari.
Dəlil oldu kişi ardınca oğlan,
Gecə-gündüz gedərdilər şitaban²,
Mübəddəl³ çün visalə oldu hicran,
Atası gördü oğlan şadü, xəndan.
Sanasan ölmüş idi gəldi canı,
Yetişdi Xizrə abi-zindəgani⁴
Sanasan bülbül etdi seyrü gülzar,
Kişiyə verdi malü mülk-büsyar.
Ona çox eylədi ikramü ezaz,
Xələyiqdən onu qıldı sərəfraz.
Gəl indi sən qulaq ver, ey cavanmərd!
Necə oldu eşit, əhvali-Behgərd.
Məgər kim çıxdı ol seyri-şikarə,
Yəqin bil yoxumuş təqdirə çarə.
Yel əsdi binəhayət, oldu tufan,

¹ Arxa, kömək

² Sürətlə

³ Əvəz

⁴ Dirilik suyu

Sanasan gecə-gündüz oldu eksan.
Hava oldu müxalif, tünd, xeyrə¹,
Çıxar gərduni² dunə xaki-tirə.
Günəş tutuldu, aləm oldu zülmat,
Pəs ol ləşgər qamusu oldular mat.
Cahan oldu qaranqu, tirevü tar,
Qalıb hər kimsə öz halına naçar.
Baş alıb getdi hər kəs bir diyarə,
Yetişdi şah bir dərya kənarə.
Sələmət qurtulub ol rəstixizdəm³,
Gəmiyə oturub keçdi dənizdən.
Dənizdən keçdi, yetdi karivanə,
Həm oldular olar şəhrə rəvanə.
Kim ol qul olmuş idi, onda sultan,
Rəfiq olub gedər iftanü xizan.
Giribən şəhrə getdi suyu bazar⁴,
Ki, axşam oldu onda yatdı naçar.
Kəsər ol gecə oğru bir dükani,
Əsəs⁵ gördü tanıdı ol cavani.
Çü bildilər qəribdir, ol cəvani,
Tutuban qolların bağladı ani⁶.
Rəvani tutuban bağladı möhkəm,
Apardılar onu sultanə dərdəm.
Ki: şaha, işbu nakəs, düzdü tərrar⁷,
Dükən kəsmiş, aparmış mali-büsyar.
Buyurdu döydülər çox binəhayət,
Ona eylədilər çox-çox siyasət.
Qamu barmaqlarından axdı qani,
Yavuq oldu bədəndən çıxı cani.
Tərəhhüm eyləyən yox, gördü naçar.

¹ Qaranlıq

² Göylərə

³ Fəlakətdən

⁴ Bazara tərəf

⁵ Gecə qaraulçusu

⁶ O saat

⁷ Hiyləgər oğru

Ölümdən yey¹ onunçün qalmaq ar.
Buyurdu vurdular Behgərđi bəndə,
Ayağında səlasil², əldə kündə.
Çü ol dəmdə giriftar oldu, Behgərd.
Qərđb oldu onunla möhnətü dərd.
Anardı çünki keçmiş ruzgari,
Qıldardı naleyi-əfqanü zari.
Nə bir munis, nə bir yoldaş, nə bir yar,
Canından şahi-Behkərd oldu bizar.
Məqam oldu ona qəmxanə, miskin,
Bacaya qondu nagəh, bir göyərçin.
Ələ bir daş alıb ol əhli hümmət,
Məgər könlündə qıldı belə niyyət:
Əgər mən daş ilə vursam bu quşı,
Fəramuş eylərəm ahü xruşı.
Oluram bigüman, zindandan azad.
Qənim axir ola, ollam xürrəmü şad.
Görəm bir də yenə əhlü əyalı,
Hökumət, səltənət, cahü cəlalı.
Əgər rədd ola, ona dəyməyə daş,
Qəmu əndüh ola mənimlə yoldaş.
Qalam zindan içində zarü məhcur⁴,
Olam bədnamü rüsvay, xəlqə məşhur.
Əsiri mübtəla, qallam giriftar,
Ola təslim canım axirakar,
Fəraq əl verdi, gözdən tökdü yaşı,
Bu fikr ilə əlindən atdı daşı.
Qəza gör netdi⁵, təqdiri-ilahi,
Ova gedirdi şəhrin padşahi.
Qəza ru etdi⁶ daş dəydi o şahə,
Yıxıldı şah düşdü xaki-rahə.

¹ Üstün

² Zəncir

³ Dəxi

⁴ Ayrılıq

⁵ Nə etdi

⁶ Üz verdi

Götürüb zərb ilə şahin qulağın,
Pəs ol dəm çəkdilər qullar çomağın.
Gətirdilər onu boynunda zəncir,
Dedilər şahə: bundadır bu təqsir!
Ona eylədilər tənbi hü azar,
Qəribü binəvayə yox havadar.
Bu bədbəxt idi kim atdı daşi,
Dükani kəsdi, apardı qumaşi.
Oğurluq eyləmiş həddən ziyadə,
Veribdir bir qulağı dəxi badə.
Buyurdu qullara şah aşikarə,
Boğazından asalar onu darə.
Dedi pəs şah, Behgərd: ey xirədmənd¹,
Məni öldürmə, nahəq, ey xudavənd.
Oğurluq bilməzəm, mən bigünahəm,
Ki, mən həm bir diyarə padşahəm.
Məgər çıxmış idim, bir gün şikarə,
Mənim onda qulağım oldu parə,
Atardı bir qulum bərqəsdi nəxcir²,
Qulağım düşdü nagəh, dəydi çün tir.
Ağasın tanıdı ol dəmdə oğlan,
Ayağın öpdü, oldu zari-giryan.
Atası dedi: ey oğlan bu kimdir?
Tanırmısan və ya könlün rəhindir?
Dedi: oğlan yəqin bil, bu cavanmərd,
Mənim ağam budur, ol şahi-Behgərd.
Mənim tək var onun yüz min qulami,
Cahani tutmuş onun nik nami³.
Məkani-elmü, helmü, bəhri-insaf,
Mürüvvətli, həyali, əhli insaf.
Mən atdım ox ova, bərqəsdi nəxcir,
Qulağı düşdü nagəh, dəydi çün tir.
Məni tutub gətirdilər, həm ol dəm,
Mənimçün ruzi-behcət⁴ oldu matəm.

¹ Ağillı

² Dağ keçisini vurmaq məqsədilə

³ Yaxşı adı

⁴ Şadlıq günü

Qılırdım naleyi-əfqanü fəryad,
Məni pəs şah ol dəm qıldı azad.
Hamu təhsin dedilər şəhriyarə,
Nəsib oldu mənə ömür dübarə.
Bu halə çün atası oldu agah,
Məlik Behgərd əlindən öpdü ol şah.
Kərəm qıl, qılma bizdən cürmü təqsir,
Vələkin yox imiş təqdirə tədbir.
Gecə-gündüz ona ənvai izzət¹,
Özü, oğlu ona eylərdi xidmət.
Mühəyya oldu məclis, noğlü² badə,
Təvazö eylədi həddən ziyadə.
Ona verdi fūravan nazü nemət,
Bədöv atları³, həm zərbəft⁴ xələt,
Otaqü, xeyməvü⁵, xərgahü fərraş,
Bəsi leşgər onunla qıldı yoldaş.
Yamana uğramaz hər kim ola yaxşı,
Yamana deməzlər heç yerdə yaxşı.
Mənə qıl sən tərəhhüm, ey xudavənd!
Olasan bəhrəvər⁶ manəndi Behgərd.
Xudavənda, Fədayi binəvadır,
Həmişə işi təqsirü xətadır.
Vələkin səndən istər istiqasə⁷,
Yamandan saxla qıl lütf, iqasə⁸.
Bu nəql olunca oldu vaxt axşam,
Pəs ol Azadbəxt külli fərcam⁹,
Apardılar buyurdu Bəxtiyari,
Müqəyyəd, binəva, yox ixtiyari.

¹ Hər cür hörmət

² Şirni

³ Cıdır atı

⁴ Zər baftalı

⁵ Çadır

⁶ Əməyin bəhrəsini ələ götürmək

⁷ Kömək

⁸ Yardım etmək

⁹ Qayə, aqibət

SƏKKİZİNCİ VƏZİRİN PADŞAHIN YANINA GƏLMƏSİ

Gecə keçdi, yenə çün oldu sabah,
İlahi olmuya bədxah islah.
Yığılıban hamı gəldi vəzirlər,
Yenə şaha şikayət eylədilər,
Ki: şaha, nəngü, namin getdi badə,
Gərəkməz bundan həm səbr ziyadə.
Necə saxlayasan bu nabikari?¹
Unutmuşsan məgər namusü ari?
Əgər vardır sənin şəkkü gümani,
Deyəlim necə gəlmişkən zəmani.
Qamumuz görməmiş həngamü fürsət,
Hərəmdən söyləşirkən neçə növbət².
Demədik qorxudan, qıldıq təqafül,
Görüb qıldın, özün təsdiq hasil.
Həqiqət sənə zahir oldu əhval,
Nədir qılmaq dəxi təsdiq ehmal.
Neçin onu yetirməzsən cəzayə?
Ki, ibrət ola hər bir nasəzayə.
Səninlə həmnışinü³, həmzəbandır⁴,
Nə deyim, vəqtşünasü⁵, qissəxandır⁶.
Gərək ola igidlərdə həmiyyət,
Bu sözlərdən şaha əl verdi qeyrət.
Qaraldı bərmisali qiri-qətran⁷,
– Gətirin Bəxtiyari! – dedi Sultan.
Necə eyləyəlim səbrü təhəmmül?
Gətirdilər, buyurdu bitəhəmmül⁸:

¹ Yaramazı

² Dəfələrlə

³ Bir məclisdə oturan

⁴ Dilbir, həmsöhbət

⁵ Vaxtdan istifadə edən

⁶ Çoxlu hekayə bilən

⁷ Qətran qırı kimi

⁸ Vaxtı itirmədən

– Bu şumi–bihəyani parə–parə,
Qılın, ta xəlq edə ona nəzarə.
Əlində tiqi–Misri gəldi cəllad,
Dedi pəs Bəxtiyar: – Ey Bəxtazad!

BƏXTİYARIN PADŞAHA CAVAB VERMƏSİ

Həmişə dövlətin payəndə olsun,
Sənə xaqani aləm bəndə olsun!
Həqqə bir bax, eşitmə, qövlü qəmmaz¹,
Məni çün şah qılmışdı sərəfraz.
Məni məmur edərdi, şah hər işə
Mənə möhtac idi onlar həmişə.
Bu gün düşdü olarə çünki fürsət,
Vurar onlar həsəddən mənə töhmət,
Olar sözü mənim həqqimdə böhtan,
Gərəkdir kim qəbul etməyə sultan!
Ölümdən qorxmaram, sən bil gəl agah!
Vəlakin qorxmazam mən ondan ey şah!
Ölümdən gər deyil mümkün xilasım,
Mənim səndən ala yəzdan qisasım.
Necə ki, mən eşitmişəm İlanşah,
Vəzirlər sözüne çün oldu gümrah²,
Hər ondan axir aldı intiqami,
Yetirdi qətlə nahəq Butəmami.
– Kim idi? – dedi sultan – o İlanşah!
Bizə söylə olalım ondan agah!

¹ Böhtançı söz

² İnanıb yoldan çıxmaq

PADŞAHIN HEKAYƏSİ VƏ BUTƏMAMIN SƏRGÜZƏŞTİ

Dedi pəs Bəxtiyar: ey dadküstər¹,
Pənah olsun sənə danayi-davər².
Rəfiq olsun sənə tofiqi-yəzdan,
Sənin rəyincə dönsün çərxi-dövrən.
Həvadisdən³ sənə asibü azar
Yetişməsin əya⁴ şahı-cahandar.
Eşitdim var imiş bir mərdi-dana,
Süxandanü⁵, süxənfəhmü⁶, tavana⁷.
Atası qoymuş ona Butəmam ad.
Həmişə şadı xürrəm, qəmdən azad,
Var idi çox onun əsbabü mali,
Ziyadə etməz idi qiylü qali.
Vəli bir zalimü birəhm sultan,
Qamu ölkəni o, etmişdi talan.
Olub əndişənak⁸ ol mərdi-dərviş,
Çəkərdi fikir edib ənduhü təşviş.
Məbada kim onunla ol sitəmkar,
İrişib yetirə nöqsanü azar.
Dedilər var ona bir şahı-adil,
Kərimültəb⁹ danüşməndü aqil.
Rəiyyətpərvərü miskin nəvazi,
Xudavü xəlq ondan cümlə razi.
Süpahü məmləkət halindən agah,
Cavanü xeyrixah, adi İlanşah.
Yetişdi bu xəbər, çün Butəmamə,
Mübahat¹⁰ eylədi işbu kəlamə.

¹ Ədalətli

² Hər şeyi bilən Allah

³ Hadisələrdən

⁴ Ey

⁵ Söz bilən

⁶ Söz anlayan

⁷ Varlı

⁸ Qorxulu fikrə düşmək

⁹ Kəramətli

¹⁰ Qəbul etmək

Götürdü hər nə var, əsbabü malin,
Belə alıb gedər əhli əyalin.
Rəvanə oldu, getdi varə-varə,
Yetişi əz qəza çün ol diyarə.
Münasib töhfələrdən bari-xanə,
Tutub gətirdi ol şahı-cahanə.
Səlam eylədilər sultanə onlar,
Oxudular sənəvü mərhəbalar.
Ona yer göstərib pəs qıldı təklif,
Dedi sultan: göz üstə gəldi təşrif,
Çü sultan məclisinə oldu daxil,
Onun göftarinə¹ şah oldu mail.
Fəsihü qabilü mətbuü məqbul,
Hünərməndü süxənara və məqul.
Mülaqat eylədi onunla sultan,
Ki, xoşnud oldu ondan, etdi ehsan,
Zərü simü yükəş əmvali-dünya²,
Nə kim könlü dilər olmuş məhəyya
Dedi sultan: mənə gəl həmnəşin ol!
Gecə-gündüz bizimlə həmqərin ol!
Gərəkdir bizə bir mərdü güzidə³,
Xüsusən bir sənin tək kardidə⁴.
Bizimçün həqq səni ey mərdi-kamil,
Yetirdi, müddəamız oldu hasil.
Dedi pəs Butəmam: – Ey mərdi-ziba!
Qəbuli-mənsəb etməz mərdi-dana.
Kim ola həmdəmi mərdi səlatin,
Bəqa eyləməz⁵ ona cani şirin.
Məlik hökmünə yox tədbirü çarə,
Kəminə bir qulam mən şəhriyarə.
Əlinə verdi sultan ixtiyarın,
Qamu işlərdə gördü etibarın.

¹ Söhbətinə

² Dünya malı

³ Seçilmiş

⁴ İş bilən

⁵ Canını əsirgəməz

Özünə gördü şah onu müqərrəb,
Ona mənsub etdi nəsbü mənsəb.
Rücu eylərdi hər işi ona şah,
Yetirdi yerinə bərhəsbi-dilxah¹.
Var idi padşahın üç vəziri,
Müəyyən, hər birinin yox nəziri.
İmansız bir neçə əyyarü məkkar².
İraq həqdən, sitəmgər, mərdümazar.
Sərəfraz eylədi şah Buiəmami,
Həsəddən onların təlx³ oldu kami,
Dedilər bir-birə: iş oldu müşkül,
Gərəkməz dəxi təqsirü təqafül.
Aradan götürəlim Butəmami,
Və ya tərək eyləyim mən bu məqami.
Biri dedi: budur tədbirə çarə,
Ki, avarə ola bu ol diyarə.
Eşitdim şahı-Rumin bir qızı var,
Kim onu görsə olmaz mərdi-hüşyar.
Onun avazəsi tutmuş cahani,
Üzü gül, filməsəl, püstə dəhani.
Hər iqlimdə müəzzəm bir padşah var,
Ona candan olurlardı tələbkar.
Ona hər kimsə kim elçi gedərdi,
Atası elçiyə gör kim, nədərdi?
Çü elçi olduğun eylərdi məlum,
Onun başın kəsibən qeysəri⁴-Rum.
Əgər şah elçi etsə Butəmami,
Aparsa qeysərə ol bu peyami,
Onu qətl eyləyər qeysər gümansız,
Bula yüz möhnətü qəmdən amansız.
Vəzirlər gəldi şahın həzrətinə,
Müşərrəf oldular çün xidmətinə,
Dedilər hər cəhətdən nəğlü əxbar,

¹ Ürəyi istədiyi kimi

² Hiyləgər

³ Acı

⁴ Padşah

Hədisi-xəttü-xalü hüsnü göftar.
Arayə saldılar onlar bəəmda¹,
Əsər eylədi sultana bu sevdə.
Dedi sultana bir sahib cəməli,
Yox onun misli manəndü misali.
Dedilər: şah onun bir qızı var,
Tutulur gün əgər göstərsə rüxsar.
Boyu tuba, gözü nərəkəs, üzü gül,
Qaşığı yay, kirpiyi ox, saçığı sünbül,
Dişini dürr, ləbləri ləli-Bədəxşan,
Mələk görsə qalır əlbəttə heyran.
Nigari-nazənin, bir işvə əngiz,
Nihani qəmzəsi, cəlladi-xunriz.
Əsirü mübtəla qılmış cahani,
Alır can kim, ona baxsa nihani.
Dahan püstə, sözü bənzər nabatə,
Salıbdır fitnə, qövqə kainatə.
Dedilər ol qədər şirin fəsanə²,
Ki, sultan aşiq oldu qayıbanə.
Dedi sultan: gərək fərxəndə qasid,
Ona elçisi qıla hasil müqasid³,
İşarət eylədilər Butəmamə,
Onun adına çün yazıldı namə.
Çağırıldı şah ol dəm Butəmami,
Dedi pəsi ona: ey yarı-girami!
Sən elçisi ol bizə, qıl lütfü imdad!
Bizi sən eylədin xoşhalü dilşad.
Sənin tək bunda yoxdur bir süxəndan
Dedi: – Şaha, səni hökmü fərman
Tamam oldu büsati barixanə⁴,
Pəsi ol dəm Butəmam oldu rəvanə.
Gedərdi ruzü şəb mənzil-bəmənzil,
Yetişdi şəhrə çünki oldu daxil.

¹ Qəsdən

² Əfsanə, nağıl

³ Məqsədə nail olmaq üçün

⁴ Yol tədarükü

Müşərrəf oldu ali asitanə¹,
Gətirdi şahə, çəkdi barixanə.
Qəbul eylədi sultan dedi təhsin,
– Gəl əylən! – dedi, mənzil qıldı təyin.
Qılıb səcdə oturdu ol süxəndan,
Məlik qıldı ona əltafü ehsan.
Nəvaziş qıldı ona qeysəri-Rum,
Nə üçün gəldiyini qıldı məlum.
Dedi: xoş gəldin ey mərđi-süxəndam,
Gedib sən görgilən ol mahi-əndam².
Əgər var isə İlanşahə layiq,
Onun təbinə gər olsa müvafiq,
Əgər bilsəm qəbul eylər onu şah,
Rəvanə edəlim səninlə həmrəh.
Bu gün var ixtiyarın, olma nədan!
Nə hasil sonradan olmaq pəşiman?
Buyurdu Butəmamə qeysəri-Rum:
– Dur indi sən həqiqət eylə məlum.
Rəvanə oldu ol dəm xürrəmü şad,
Ol evdə kim olurdu ol pərizad,
Mürəssə təxt, bir zərbəft pərdə,
Görür kim asılıbdır ara yerdə,
Oturmuş təxtə rövşən avtabi³,
Görüb pərdə, rəf olmuşdur hicabi.
Vələkin Butəmam, ol mərđi-niku
Gözün açdı baxıb ol mahə doğru.
Nə baxdı soluna, ol dəm, nə sağə,
Gözün yumub başın saldı aşağə
Dedi qız ona kim: ey mərđ, gər⁴ sən,
Əcəb olmuya, kim həm lalü kərsən?⁵
Dedi o nazəninə: ey nikufal!⁶
Kim olmaz padşahlar elçisi lal!

¹ Yüksək saraya

² Aya oxşayan

³ Günəş kimi işıqlı

⁴ Əgər

⁵ Karsan

⁶ Xoşbəxt

Mülaqat etmədi, ol nazəninə,
Qayıtdı yenə sultan məclisinə.
Dedi sultan ona: ey əhlü hümmət!
Necə gördün, bizə söylə həqiqət!
Dedi pəs Butəmam ol şəhriyarə:
– Göz açıb baxmadım mən ol nigarə.
Eşitmişəm ululardan nəsihət,
Mənə atam dəxi qılmış vəsiyyət.
Göz açıb baxma naməhrəm üzünə,
Qulaq asma dəxi böhtan sözüne.
Əlini, dilini sən saxla zinhar,
Yetirə kimsəyə nöqsanu azar.
Dilin döndərmə, sən hər bir yamanə,
Dil ucundan düşər hər kim ziyənə.
Əgər göz olmasa casusi-infaq,
Könül mərdlərə olmazdı muştaq.
Əlin, dilin, gözün, hər kimsə saxlar,
Yəqindir görməz ol asibu azar.
Eşitdi bu sözü çün ondan ol şah,
Dedi: təhsin, ona yüz barəkallah
Dedi pəs Butəmamə qeysəri-Rum,
Nihan sirrimi etdim sənə məlum.
Qız almağa bizə çox gəldi qasid,
Nə idi onlara ölmək məqasid.
Olara eylər idim, belə təklif,
Gəlib onlar mənə eylərdi tərif.
Edərlərdi çü tərif-i-ziyədə,
Verərlərdi onunçün cani badə.
Könül mən qüssə ilə doldururdum
Bu sözü söyləyəni öldürürdüm.
Təəssüf artırardı mənə bu dərd.
Dedilər kim, görübdür, onu bir mərd,
Əgər göz açmayıb görməzdi anan¹,
Haçan torpaqla olurdu yeksan?
Səni gördüm çü mərdi badəyanət,
Gəlibsən xeyr işə, qıldın icabət,

¹ Onlar

Bu gün verdim mən İlanşahə iqrar,
Apar mətlubini, ey mərdi-dindar!
Əsasü xeyməvü xərgahü fərraş,
Cahan, cəmiyyət, qul, qarabaş¹.
Füravan simü-zər, lölü cavahir,
Vəzirü xacə, fərraşü şatir².
Kecavə içrə girdi ol səmənbər,
Olarə qoşdu həm büsyar ləşgər.
Qamu ərkanı-dövlətdən sərəfraz,
Müşərrəf eylədi xursəndi mümtaz.
Çalındı təblü kus şadyanə,
Fəraqül-bal³, həm oldu rəvanə.
Bişarət şah İlanşahə gəldi
Özü qarşı çıxıb ol mahə gəldi.
Biləincə tamam ol mir, ləşgər
Dedilər Butəmamə afərinlər!
Ona verdi ünənü⁴ ixtiyari,
Ki, keçməz onsuz ol bir dəm qərari.
Çü oldu Butəmamin qədri əfzun
Bu mənidən⁵ bular oldu cigərxun.
Dedilər: istədik tədbirü çarə,
Günümüz bundan ilə oldu qarə.
İki kimsə var idi şahə həmdəm⁶
Ki, şahdan ayrı olmaz ləhzə bir dəm
Olarə yalvarıb qıldılar, ilhah,
Dedilər: bizə axşam oldu səbah.
Bizimçün zayə oldu tirə ovqat,
Nə tədbir edəlim biz qalmışıq mat.
Əgər siz qılasız əltafü əhsan,
Bizim üçün olur bu müşkül asan.
Dedi onlar kim, ey ərkanı-dövlət!
Buyursuz hər nə qulluq canə minnət.

¹ Qaravaş, qulluqçu qadın

² Şah qulluqçusu

³ Sakitliklə

⁴ Cilov (burada ixtiyar deməkdir)

⁵ Cəhətdən

⁶ Yaxın dost

Dedilər: siz həmişə şahə xidmət
Qılırsız, hər zaman kim olsa fürsət.
Gəlib sultan edəndə istirahət,
İkiyiz bir-birə edin hekayət:
Ki, hər kimin olursa əsli napak,
Canında qorxu olmaz, ola bibak¹.
Ki, tərک etmədi bu sevdayi-xami.
Gör o namərdü bikəs Butəmami.
Ona hər vaxt müyəssər ola fürsət,
Hərəmdə eylər imiş ol xəyanət.
Qamu bilir bu sözü aşkarə,
Deyən yoxdur bu sözü şəhriyarə.
Dedi: bilməz bunu infaqi-casus,
Fəraqət eylər ol rəzzaqi-salus².
O saət kim ol şahi-cahandar,
Əgər ki, yatmış ola yoxsa bidar,
Eşitsə sizdən ol bu göftü-guni³
Aradan götürər işbu əduni.
Vəzirlər etdilər belə nəsihət,
Pəs onlar dedilər kim canə minnət.
Pəs ondan sonra qullar bir-birilən
Danışuban mægər eşitdi sultan.
Qulağına yetişdi bu fəsanə,
Məlik düşmüş oda, döndü ilanə.
Acıqlandı ona əl verdi qeyrət,
Çağırıb dedi kim: ey bihəmiyyət,
Qələt etdim səni qıldım sərəfraz,
Yox imiş sən təki bədfelü, keçbaz⁴
Sən ey bietibarü bidəyanət!
Qılırsan bizim ilə sən xəyanət?
Dedi pəs Butəmam ol dəm bəsultan,
Ki, şaha, qıl ədalət, eylə ehsan.
Mənə sabit əgər olsa xəyanət,

¹ Qorxusuz

² Yalançı

³ Danışiq

⁴ Xəyanətkar

Sən eylə mənə ənvai¹ siyasət.
Həzər qıl, etmə nahəq əmrü fərman,
Ki, axır qorxuram olan pəşiman.
Məni kəs qiymə–qiymə, parə–parə,
Ki, ibrət ola hər bietibarə.
Qəbul etmədi sultan bu kəlami,
Yetirdi qətlə nahəq Butəmami.
Çü nəşi oldu onun qərqeyi-xun²,
Apardı qullar onu etdi mədfun³.
Çü oldu Butəmam torpağə vasil,
Vəzirlər müddəası oldu hasil.
Olara oldu ol dəm toy və bayram,
Yaraları sağaldı, buldu aram.
Vəli qəmdən pərişan oldu sultan,
Özü öz felinə oldu pəşiman.
Məgər bir gecə durdu qəhrü kindən,
Keçər qulların qəsri önündən.
Dedi bir-birinə ol iki bədgü:⁴
Oların gözüne gəlməzdi yuxu.
– Yaman eylədik ol miskinə böhtan,
Onu nahaq yerə öldürdü sultan.
Eşitdi dərzəman, çağırdı sultan:
– Mənə zahir edin bu sirri pünhan.
Dedilər qullar ona: kim şəhənşah!
Vəzirlər eylədi çün bizi gümrah.
Bizə eylədilər çox axca təslim,
Bu növ ilə bizi böhtana təlim.
Vəzirlər oldu bais bu fəsadə,
Sitəm, zülmü sərih, ol namuradə.
Qılıban şah onu, öldürdü nahəq
Deyildi sahibi-təqsir mütləq.
Gümani-bəddir, bilirmiz axiri-kar,
Onun qani bizi eylər giriftar.

¹ Hər cür

² Qana bulanmış

³ Dəfn etmək; basdırmaq

⁴ Böhtançı

Olardan bu sözü eşitdi çün şah,
Təhəmmül etdi, ta oldu səhərgah.
Sabah oldu vəzirləri gətirdi,
Üçün dəxi o dəm qətlə yetirdi.
Durub, evə gedib ol əhli-hümmət,
Yenə xatün ilə qıldı məhəbbət.
Nə üçün mənim ilə sərgiransən?¹
Nədir təqsir bilməm, neylədim mən?
Nə əl verdi mənimçin ey səlamət!
Onunçün eylədi sultan, hekayət.
Təmamət hər nə var dedi sərasər,
Eşitdi bu sözü ol huri-peykər.
Dedi şahə: bu mənindən² ol agah,
Olubsan sən bu gün əlhəmdülillah,
Şaha həm zahir olmuşdur həqiqət,
Ki, məndə yox imiş nöqsanü sirət.
Bu sözdən oldu azürdə³ həm ol zən
Könüldə oldu sultan ilə düşmən.
Ona müstoli⁴ oldu xişm ilə qəhr,
Şahın aşına daxil eylədi zəhr.
Yedi aşı rəvan tapşırdı canı,
Çü öldürmüşdü nahəq Butəmami.
Qalib ləşgər, qılıb fəryad, əfqan,
Gətirib qıldılar torpağə yeksan.
Pəs ol xatun, həmişə zarü məyus,
Deyərdə: ey driqa⁵ nəngü namus.
Mənim töhmətli adım getdi badə,
Dirilik istəməm bundan ziyadə.
Pəşimanəm, bu dirilikdən, pəşiman,
Yanında var idi bir tiği-büran⁶.
Qınından çəkdi, özün saldı üstə,

¹ Acıqlı

² Məsələdən, hadisədən

³ İncimiş

⁴ Qalib gəldi

⁵ Əfsus

⁶ İti bıçaq

Bulandı qanda ol məcrühü xəstə.
Rəvan can eylədi cananə təslim,
Xəbər dar oldu olərbabi-təzim.
Gətirib qıldılar barəsmi-qanun⁵
Əri qəbri yanında onu mədfun⁶.
Fədai, çəkmə sən ənduhü qeyqu,
Muradə etməyə⁷ bədxahü, bədgü.
Xəcildir, münfəildir⁸, hər nə kim var,
Olur öz felinə axır giriftar.
Eşit sultan, kəminə Bəxtiyarəm,
Günahım yox, yəqin mən rəstkarəm
Mənə mümkün əgər yoxdur xilasi,
Sənə həqq çəkdirə axır qisasi.
Təmam etdi sözün ol nıkfərcam,
Yenə gün batdı oldu vəxti-axşam.
Yenə apardılar nalanü gıryan,
Müqəyyəd oldu əndər künci-zindan.

DOQQUZUNCU VƏZİRİN PADŞAHIN YANINA GƏLMƏSİ

Yenə ruzi-nöhün¹ cümlə vəziran
Gəlibən qıldılar fəryadü əfqan:
– Əlindən padşahım, dadü bidad,
Bari sən eylə bu bədbəxti azad!
Yetirir bir vəsilə, bir bəhanə,
Səninçin söylər ol hər gün fəsanə.
O bir fitnə, düru², zərraqü³, salus
Məgər yoxdur səninçün nəngü namus?
Məgər yoxdur səninçün əql ilə huş,

¹ Qayda-qanun ilə

² Dəfn

³ Etməsin

⁴ Kədərlidir

⁵ Doqquzuncu gün

⁶ İkiüzlü

⁷ Hiyləgər

Təqafül birlə sultan oldu xamuş.
Vəzirlər hamısı durdu ayağə,
Yığıldılar hərəm ol gündə bağə.
Pəs ol dəm yazdılar xatunə ərzə,
Ki, qeyrət canımıza saldı lərzə⁴.
Ki, bir bədbəxt, bir bədfel şeyda,
Səni qıldı əcəb bədnamü rüsva.
Onu öldürməyə sultan təqafül,
Qılır, san əqlini xoş etdi zayil.
Necə kim ölməyibdir, ol cavanmərg,
Sizə yaman deyər, xəlq eyləməz tərək.
Əgər dildən sala eylərsə xamuş,
Xələyiq bu sözü eylər fəramuş.
Təqafül etmə gəl sən səyi-büsyar,
Şaha bir ləhzə qıl təkidi təkrar.
Deyəsən rəf olur dildən gümani,
Ki, şayəd öldürə bu nasəzani.
Deməkdən bu sözü xəlq ola xamuş,
Edələr bu sözü mütləq fəramuş.
Bu sözdən müttələ oldu çü xatun,
Müşəvvəş-xatır oldu, çün digərgun.
Divandan çün qayıtdı, gəldi sultan,
Yanına gəldi ol xatun giryan.
Dedi sultan: – Olubsan, neyşə dilgir?
Dedi xatun: ki, ey şahi-cahangir!
Dəxi yox məndə taqət, səbrü aram,
Cahanda olmuşam rüsvayü bədnam.
Bugün öldürməsin gər Bəxtiyari,
Aradan salmasın ol nabikari.
Yetirməsən diləyim, ehtiyacım,
Özümü öldürərəm, yox əlacım.
Təərrüzgunə sözlər dedi övrət,
Yenə sultanə qalib oldu qeyrət.
Acıqlandı, yenə buyurdu sultan
Gətirdilər onu iftanü xizan

¹ Titrətmə

Dedi sultan ona: ey duni-bədtər!
Ölüm oldu sənə axır müqərrər.
Həqiqətsiz, həyasız, bivəfa, şum,
Hərəmdən eylədim təhqiqü məlum.
Mənə ixbar qıldı çün şəhadət,
Ki, səndə varmış meyli xəyanət.

BƏXTİYARIN PADŞAHA CAVAB VERMƏSİ

Dedi, pəs Bəxtiyar: ey şahı-adil!
Eşitməz qövli-zən¹ kim olsa aqil!
Həzər qıl, mən ölümdən çəkməzəm bak,
Vəli, övrətdə olmaz əqlü idrak!
Həmişə övrət eylər məkrü hiylə,
Olur hər fitnə övrətdən vəsilə,
Necə övrət ki, etdi məkr həm fənd,
Öz oğlun verdi qətlə ey xudavənd!
Deyər daim, səlamət ola canı,
Dəxi fərq eyləməz yaxşı-yaməni.
Özü öz oğluna çün etdi böhtan,
Haçan övrətdə olur əqlü iman?
Kim idi? – Söylədi sultan. – O, övrət?
Özü öz oğluna eylədi tōhmət?

BƏXTİYARIN PADŞAH SƏRGÜZƏŞTİNİ NAĞİL ETMƏSİ

Dedi pəs Bəxtiyar: ey xani-xaqan!
Əlində daim olsun hökmü fərman!
Var idi bir müəzzəm padşahi,
Bəşəhri-Misr onun həm təxtigahi.
Fəraqət müttəsil, xoşnudü eymən,

¹ Qadın sözü

Yox idi heç tərəfdən ona düşmən.
Qayırmazdı qoşun ol mərdi-bibak¹,
Məvacib verməyib, eylərdi imsak².
Nə bir qanun, nə bir dəftər, nə divan.
Rəiyyət müztərib, ləşgər pərişan.
Var idi padşahın bir vəziri,
Hünərmərdü süxəndan, mərdi-piri!
Qəbul eylər nə kim söylərdi ol pir,
Bu halə eylədi ol pir təqdir.
Gərəkdir var ola sultanə fərzənd,
Ki, şayəd ol ola bundan xirədmənd.
Hərəmdə var idi bir neçə övrət.
Cəmilə, sahibi-namusü ismət.
Üzü gülbərg tək şəkkər dodağı,
Vəlakin onların olmaz uşağı.
Gəlib şah yanına ol mərdi-hüşyar³,
Dedi: sultani-Rumun bir qızı var.
Cəməli dilfəribü hüsni ziba,
Dodağı filməsəl⁴, gülbərgi-rəna,
Səhi qəddü səmənbuyü səmənber,
Pəritələt, bəeyni⁵ huri-peykər.
Əgər görsə cəmalin hurü, qılman,
Olur pərvanə tək sərgəştə, heyran,
Mübarək tələtü fərxəndə⁶ əxtər,
Cəməli-pərtövündən⁷ xanə ənvər.
Ziyadə eylədi osafü⁸ tərif,
Pəs ondan eylədi sultanə təklif:
Gərək sultan ala ol hurizadi⁹,
Həqqə bağlaya sidqi, etiqadi,

¹ Qorxusuz kişi

² Qənaət

³ Ayıq kişi

⁴ Misal üçün

⁵ Lap

⁶ Xoşbəxt

⁷ İşıqlı üzündən

⁸ Vəsf-tərif

⁹ Mələk balasını

Məgər hasil ola ondan bir oğlan,
Ki, səndən son ola ümmidi xəlqan.
Bu söz oldu qəbuli-təbi-sultan,
Müşərrəf xatır oldu, şadu xəndan.
Vəzir aldı ələ çün tərhi-xamə,
Rəvan sultani-Rumə yazdı namə.
Tamam oldu mətəü barixanə
Götürüb elçi pəs oldu rəvanə.
Yetişdi, eylədi çün ol diyarə,
Çəkildi pişkəşlər şəhriyarə.
Qılıb hörmət, təvazö¹, qeysəri-Rum,
Gəlibdir nə üçün eylədi məlum.
Məhəbbət etdi çox ol həddən əfzun,
Cavabi-namə yazdı işbu məzmun:
– Bizə tərsa deyərlər, siz müsəlman,
Dönüb dindən əgər ola pəşiman,
Yaxub məshəf², belə bağlaya zünnar³,
Sən ol tərsa, əgər gəlməz sənə ar.
Qəbul gər eyləsən, bu dinü millət,
Verərəm qızımı mən, canə minnət.
Bu sözü gər qəbul etməz bəradər,
Yəqin bil kim, bu iş olmaz müyəssər.
Qayıtdı elçilər məhzünü qəmgin,
Gətirdilər şahə namə cavabın.
Buyurdu açdılar gəncü xəzinə,
Neçə illik məvacib hər birinə.
Bölüşdüdü qayırdı ləşgərin şah,
Qamu sərhədd, vilayət, oldu agah.
Yığıldı hər tərəfdən xəlq büsyar,
Rəvanə oldu pəs sultanü sərdar.
Yavuş çün yetdilər ol mərzü bumə⁴,
Xəbər gəldi rəvan sultani-Rumə.
Döyüldü təbl ba kusü nəğarə,

¹ Kafər

² Quran

³ Kafərlərə məxsus qurşaq

⁴ Ölkənin mərzi, sərhədi

Yığıldı cəm tərsa bişümarə¹,
Bərabər durdu tərsavü müsəlman.
Göyə yetdi xruşü ahü əfqan.
Çü oldu üzbəüz, kaplan ilə şir,
Hamu əldə sinanü² nizə, şəmşir.
Qubari-tirədən³ xurşidi-taban,
Sanasan əbr⁴ içində oldu pünhan,
Qarışdı bir-birə ləşgər təmamən.
Sanasan qopdu qovğayi-qiyamət,
Bulara pəs açıldı çeşmeyi-xun,
Qızıl qan ilə meydan oldu gülgün.
Müsəlman güclü, tərsa oldu məğlub,
Basıldı ol zaman məcruhi-məğlub.
Şəhi-Rum oldu çün məcruhü xəstə,
Gətirdilər müqəyyəd dəst-bəstə.
Şəhadət gətirib oldu müsəlman,
Nəsib odu ona islamü iman.
Qızın iqrarını çün aldı ol şah,
Deyildi o qızın halından agah.
Vəli qızdan eşit sən bir hekayət,
Bu məzmun eyləmiş ravi rəvayət:
Ki, bundan irəli bir neçə illər,
Qamu ərkanı-dövlət həm bilirlər.
Məgər sultanə qovm⁵ idi bir oğlan,
Ona vermiş idi qızını sultan.
Rza verdi, nigah eylədi qazi,
Pəşiman oldu çün, olmadı razi.
Çü münkər oldu⁶, gətirdi bəhanə,
Cavab eylədi pəs ol novcəvanə.
Dəmaqi xüşk olub, oğlan mükəddər,
Məgər bir gün vüsal oldu müyəssər.

¹ Saysız

² Yaraq

³ Qaranlıq tozundan

⁴ Bulut

⁵ Qohum

⁶ Sözündən döndü

Bir ara gəldi iki yari-cani,
Sanasan gördü bülbül gülüstani.
Bir ara gəldi ol qız, həm oğlan,
Olardan zayil oldu əqlü iman.
Qızın getdi əlindən ixtiyari,
Kəsildi oğlanın səbrü qəriari.
Arada yox rəqibü səg təbiət¹,
Müyəssər vəsli canan, cayı xəlvət.
Cana şəhvət odu saldı hərərət,
Götürdü qızdan ol mehri-bəkarət,
Uşağa qaldı ol dəm düxtəri-şah,
Bu halə olmadı heç kimsə agah,
Çü oldu hamilə, düşdü gümanə,
Yetişdi dayə ol sirri-nihanə,
Dedi pəs dayəyə ol sərgüzəştin,
Dedi pəs dayə ona: olma qəmgin!
Pərişan olma, məhzun, ağzı acı,
Mən ona eylərəm yaxşı əlacı.
Bilirdi necə qıla ona dərman,
Onun uşağına olmadı nöqsan.
Həmişə dayə idi həmnişini,
Rəayət eyləyən ol nazənini.
Çü onda hamilə olmuşdu dayə,
Təsəlli verdi o məhlliqayə.
Bu sirrə olmadı kimsə xəbərdir,
Qəzara çün yetişdi vədeyi-kar,
Vücutə gəldi ol qızdan bir oğlan,
Nə oğlan, bəlkə bir xurşidi-taban,
Pəs ol oğlanı dayə etdi pünhan,
Görün ol dərde necə etdi dərman?
Özü həm doğdu bir qız aşikarə,
Dedi budur mənə tədbirü çarə!
Qızı öldürdü dərדם, etdi pünhan,
Qız əvəzinə qaldı ona oğlan,
Qızın yerinə oğlanı təsərrüf,
Qılıban, çəkmədi ahü təəssüf.

¹ İt xasiyyətli düşmən

Bu fikr ilə bu fitnə oldu pamal.
Necədir duymadı kimsə bu əhval,
Onu bəslədi, yetirdi kəmalə,
Boyu bənzərdi bir növrəs nəhalə¹
Qaşı yay, kirpiyi ox, gözü cəllad,
Görən kimsə üzün, qəmdən olur şad.
Dişi dürr, ləbləri ləli-Bədəxşan,
Dili bülbül, sözü yağutü mərcan.
Vəcihə² qabil, mətbuü³ məqbul,
Zərifü pak, danışməndü məqul,
Çü ali xəlq içində oldu məşhur,
Deyərlər Dayə oğlu ona məşhur.
Çü şahı-Rum Misrə verdi qızı,
Onunla getdi dayə, həm kənizi.
Dedi: ey mehriban, cansuz⁴ dayə!
Əlac eylə bu dərdi-bidəvayə.
Yenə məkr eyləyübən qıldı dərman,
Ki, biktir olmadığın bilmədi sultan.
Təsərrüf eylədi ol gülüzari,
Yox idi onsuzun bir dəm qərari.
Əgər çi onu çox istərdi sultan,
Vəli getməzdi yanından oğlan.
Məgər bir gün hərəmdə dedi sultan,
Gərəkdir bizə bir pakizə oğlan.
Vəcihü zirəkü sahib fərasət
Ola həm süfrəçi, həm pişxidmət⁵.
Dedi xatun babamın bir qulu var,
Vəcihü qabilü movzunu⁶, həmvar.
Dediyi, etdiyi təbə müvafiq,
Bu işdən yoxdur ona qeyri layiq.
Yaraşır qılasan hər əmrə məmur,
Deyərlər Dayə oğlu, ona məşhur.

¹ Cavan ağac

² Güzəl

³ Xoşa gələn

⁴ Can yandıran, qayğıkeş

⁵ Qulluqçu

⁶ Hər cəhətdən düzgün

Bu təqrib eylər ol sərxeqli-xuban⁴,
Dedi bu sözü, çün eşitdi sultan,
Yazıb namə, ona göndərdi qasid,
Çü məlum oldu mətlubü məqasid,
Gətirib qasid ol sultan-pəsəndi,
Görüb sultan onu candan bəyəndi.
Buyurdu xidmət ol darül-imarə,
Yetirdi yerinə həsbül-ışarə⁵.
Ona şəh eylədi ezazü hörmət,
Həm oldu süfrəçi, həm pişxidmət,
Qılırdı xidmət ol bir vəch, kim şah,
Deyərdi hərdəm ona: barakallah!
Vələkin heç olmazdı müyəssər,
Onu birdən görə ol hürri-peykər,
Məgər bir gün, qəzara oldu xəlvət,
Onu görməyə xatun buldu fürsət.
Görüb xəlvətdə onu, yandı canı,
Bədəndə şövqilə qaynadı qanı.
Çü məhzuz¹ oldu oğlanın sözündən,
Qucub boynun, onun öpdü üzündən,
Vəli döndərdi üzün, qaçdı oğlan,
Əlindən qurtulub oldu girizan.
Vəli bir xacə gördü onu nəgah,
Pəşiman oldu xatun, eylədi ah!
Dedi: – Görün nə iş gəldi başıma.,
Necə mən ağu qatdı öz aşıma!
Bu sözü gər desə sultanə izhar,
Qılım asan işim olmuya düşvar²,
Gəlib sultanə etdi dadü bidad,
Bu gün gör bu qulami-şuxü şəyyad³
Uzatdı əl mənə bədəhlü küstax,
Onu sən eylə gər, surax-surax⁴,

¹ Saray qulluqçusu

² Bir işarə ilə

³ Xoşlandı, həzz aldı

⁴ Çətin

⁵ Sevgili

⁶ Deşik-deşik

Buyurdu şah ol dәм gәldi ođlan,
Vücudi qeyrätindән oldu lәрzan.
Şәha! Yoxdur mәнim mütlәq günahim,
Bu mәnidән mәнim vardır güvahim¹.
Dedi: kimdir güvahin? Dedi: Xacә!
Dedi: hәм Xacәyә, görmüşdü necә;
Ki, şaha bigünahdır işbu ođlan,
Rәva görmә ona azarü nöqsan.
Ol övrәt, eylәdi ođlanә tәklif,
Pәs ođlan verdi ol tәsdiqә tәhqiқ.
Әlindән qurtulub oldu girizan,
Bu sözü Xacәdән eşitdi sultan.
Acıqlandı, qәzәblәndi bu sözdән,
Pәs ol xatuni sultan saldı gözdән.
Xәyalü fikr edib düşdü gümanә,
Gümandan rәngi döndü zәfәranә.
Ata evindә ikән bu qız, ođlan,
Var imiş ikisi bir-birә xahan,
Mәgәр ođlan alıb gәlmiş gülabi
Götürmüş ola ol qızdan hicabi.
Tutuldu çünki dustaq oldu ođlan,
Müqәrrәр oldu ona bәndü zindan.
Çü mәşhur oldu xәlqә bu hekayәt,
Yenә xatun şahә qıldı işarәt:
Mәni işbu qulami-bәdsәрәncam²,
Cahanda eylәdi rüs vayü bәdnam.
Bunu öldür ki, nöqsan oldu sirәt.
Әgәр vardır sәnin canında qeyrәt,
Әgәр sән eylәsән bu işdә tәqsir,
Özümü öldürәрәм, yox özgә tәdbir.
Mәнim namusumu ol verdi badә,
Diri qoyma onu bundan ziyadә.
Dedi övrәt çü şahә bu kәlami;
Cađırdı şah pәs ol dәм qulami
Dedi: ey qul, apar әndәр nihani,

¹ Şahid

² Xain fikirli

Kəsib başın sən öldür bu cavani.
Dedi: heyf ola, bu xurşidi-taban,
Ola nahaq yerə torpağa yeksan.
Necə mən öldürüm bu bigünahi?
Bunun əlbəttə yerdə qalmaz ahi.
Münasib yerdə onu qıldı pünhan,
Rəayət eylər idi əzdlü can.
Vəli könlündə qaldı şahə kinə,
Deyildi mültəfit ol nazəninə.
Bu idi müttəsil fikrü xəyaldan,
Nola olaydı bir sahib kəməldan;
Xəbərdar ola ol yaxşı yamandan,
Çıxaraydı məni şəkkü gümandan.
Özündən bir xəbər olsaydı təhqiç,
Bileydim bigüman, bər həsbü təsdiç
Kim ol övrət dürər, sahib xəyanət,
Qılaydım ona iyzavü¹ əhanət².
– Nöşün qəmnaksən ey şahi-xuban?³
Məgər kim səndə yoxdur meyli sultan?
Dedi xatun: olum mən necə xürrəm,
Məni gözdən salıbdır şahi-ələm.
Özümdə bilməzəm heç günə təqsir,
Nədir bilməm bu dərdə çarə tədbir.
Dedi dayə: elə sən dərdin izhar,
Ona mən eylərəm dərmanü timar⁴.
Dedi xatun ki, ey dayə eşit sən!
Deyə bilməm bu dərdi kimsəyə mən.
Bilirəm mən bu dərdə yoxdur dərman,
Gərək eşitməyə⁵ bu rəmzi sultan.
Dedi pəs dayə: ey huri-pərivar⁶,
Olur hər dərdə bir dərmanü timar.

¹ Əziyyət vermək, cəzalandırmaq

² Etibardan salmaq

³ Gözəllər padşahı

⁴ Yardıma ehtiyacı olan adama kömək etmək

⁵ Eşitməsin

⁶ Mələyə oxşayan

Nə dərdin var isə danayə¹ söylə,
Demə nadanə; ondan ibrət eylə.
– Gəl ey xatun, eşit məndən bu gün pənd;
Səninçin eyləyim mən yad söykənd²
Deməyim kimsəyə bu sirri-razi,
İşinə olayım mən karsazi³.
Əlinə məshəf aldı, içdi sokənd,
Təsəlli tapdı ol xatuni-dilbənd.
Dedi pəs dayəyə ol huripeykər,
Yaman-yaxşı, tamam halin sərəsər.
Dedi dayə ki: səndə yoxdur təqsir,
Deyil xali işin əzhökmü təqdir.
Atan vermiş səni bir növcəvanə,
Müvafiq şərü, qanuni-zəmanə.
Sənin həm var imiş bir zövcü-mazi⁴,
Səninçin eyləmiş həm əqd qazi.
Çü ondan hasil olmuşdur bu oğlan,
Məgər bilməzmidir bu hali sultan?
Əgər o bilə bu razü-nihani,
Sənə təlim edib məkri-zənani.
Gecə sən özünü salgəl yuxuyə,
Dilin cari ola bu göftüگویə.
Demişlər doğrudur, doğru əyilməz,
Əgər doğru ilə əyri, doğru gəlməz.
Degəl sən sərgüzəşti-hali-qissə⁵
Tamam ola yəqin ənduhü qissə.
Çü verdi xatunə ol dəm bu pəndi
Bu pəndi dayədən xatun bəyəndi.
Durub sultan yanına gəldi dayə,
Götürüb əl, şüru etdi duayə.
Ki, ey şahı-cahan, sultani-aləm!
Həmişə olasan sən şadı xürrəm!

¹ Ağıllı adam

² And içmək

³ Yardım göstərmək

⁴ Keçmiş ər

⁵ Başına gəlmiş hadisəni

Eşitmişəm ki, ey şahı-cahan sən,
Bəqayət xatun ilə dilgiransan.
Dedi: ey dayə, ondan sərgiranam¹,
Onunçün ki, mən ondan bədgümanəm.
Cahanda verdi badə nəngü nami,
Onun ucundan öldürdüm qulami.
Yəqin bilməm, vəli düşdüm gümanə,
Ki, böylə imiş o keçmiş zəmanə.
Qılıram ol qədər səbrü təhəmmül,
Bu iş ta yəqinim ola hasil.
Nə saət kim, yəqin etdim gümani,
Vurub ona bu tiği cansitani²
Dedi: dayə, kim ey şahı-cahangir!
Onun çün qılmışam bir fikrü tədbir.
Qulaq as, bu sözü məndən eşit sən,
Gecə yuxuda ola çünki ol zən,
Qoy onun köksünə bir pəri-hüdhüd³,
Düşində⁴ sirri razin deyə labüd.
Deyər bişəkk tamam ol sərgüzəştin,
Həqiqət sənə zahir ola yəqin.
Çıxasan ol zaman şəkkü gümandan,
Xəbərdar olasan yaxşı-yamandan.
Gecə yatmış ikən o mahi-rüxsar,
Gözü yuxuda, əmma könlü bidar.
Gəlib sultan könlüdə buğzu⁵ kinə,
Qoyub ol pəri onun sinəsinə,
Qulaq asdı onun köftarinə şah,
Eşitdi yuxuda söylərdi ol mah,
Nə kim keçmiş başından sirri pünhan,
Dedi bir-bir onu eşitdi sultan.
“Çü verdim qətlə mən fərzəndi dilbənd,
Ki, məndən bədgüman olma xudavənd!

¹ Nigaran

² Can alan bıçaq

³ Şanabubbu tükü

⁴ Yuxusunda

⁵ Ədavət, kin

Onunçün ölümə verdim mən oğlan,
Ki, məndən bədgüman olmaya sultan.
Oğul getdi əlimdən, qalmışam zar,
Əcayib möhnətə oldum giriftar,
Əgər getdi oğul, çəkməm nədamət,
Həmişə sağ ola sultan səlamət!”
Çağırıb ol yuxudan qıldı agah,
Eşitdi sərgüzəştin çün onun şah.
Çü xabi-məsləhətdən oldu bidar,
Dedi sultan ona kim: ey vəfadar!
Eşitdim hər nə dedin, şərhi-təqdir,
Yox imiş səndə mütləq cürmü təqsir.
Əgər bu sirri sən qılsaydın izhar,
Oğul getməzdi, həm çəkməzdin azar.
Nədamət çəkdi, sultan oldu giryan,
Onu öldürməyə oldu pəşiman,
Eşitdi bu sözü ərkanı-dövlət.
Məlik onlar üçün qıldı hekayət,
– Driqa, kim əlimdən getdi fürsət!
Deyib hərdəm çəkərdi ahü həsrət
Qamu əşrafü əyan oldu qəmnak,
Baş açıb qıldılar çün yacalar çak¹.
Eşitdi ol cavan çün bu fəqani,
Kim ol oğlani saxlardı nihani.
Evə gəldi rəvan ol paki-tələt
Ona başdan-ayağa verdi xələt.
Gətirdi oğlani sultanə dərhal,
Onu sultan görübən oldu xoşhal.
Çü oğlan qayıb ikən oldu zahir,
Başına səpdilər lələ cəvahir.
Nişatu eys ilə toy oldu bayram.
Fəraqət oldu onlar tutudu aram.
Göz açıb gördü madər² çünki oğlan,
Sicud³ eylədi, qıldı şükri-yəzdan.

¹ Yaxa yırtmaq, ağlamaq

² Ana

³ Səcdə

Üzündən öpdü ol dəm xürrəmi şad,
Qamusu bəndi qəmdən oldu azad.
Qılıb ənamü ehsan ol şəhanşah,
Onu taxta çıxarıb eylədi şah.
Ol oldu padşahi-dadgüster,
Cahan oldu onun hökmünə yeksər.
Ona həqq verdi dövlət, şənü şövkət
Müsəxxər¹ oldu ona əsri dövlət.
Fədayi, olasan ondan xəbərdar.
Eşitmə qövli-zən zinhar, zinhar.
Yəqin bil övrət eylər məkrü təlbis²,
Onu bilməyə, aciz qala İblis.
Ümidim var xudavəndi-cahanə,
Bizi uğratmaya məkri-zənanə,
Bu nəqli Bəxtiyar edincə axir,
Sitarə göy üzündə oldu zahir.
Günəş məğrib zəmində oldu pünhan,
Müəzzin³ söylədi təkbirü əzan.
Yenə zindançıya sultan buyurdu,
Aparıb yenə onu bəndə vurdu.

ONUNCU VƏZİRİN PADŞAHIN YANINA GƏLMƏSİ

Cecə oldu, yenə gəlib səhərgah,
Gəlib şah yanına ol qövmü bədxah.
Yenə eylədilər fəryadü əfqan,
Ki, biz də olmuşuq qəmdən pərişan.
Məgər belə olur ərlik, həmiyyət,
Hanı namusü namü nəngü qeyrət.
Utandıq, şərməsar olduq, deməkdən,
Baş alıb gedəlim bu məmləkətdən.
Hərə bir söz deyib ol qövmü napak,

¹ Hökmü altına keçdi

² Hiylə

³ Əzançı

Ki, sultan xişmigin oldu qəzəbnak.
Gətirsinlər dedi ol binəvani,
Ki, qətl eyləyəyim ol bihəyani.
Gedib ol dəm rəvan qullar şitaban,
Gətirdilər onu iftanü xizan.
Dedi: ey Bəxtiyarü-şümü bədzat,
Səninlə eylədim bəsdir mūlaqat.
Təqafül eylədim bir neçə gün mən,
Müqərrərdir bu gün ölmək gərək sən.

BƏXTİYARIN PADŞAHA CAVAB VERMƏSİ

Dedi pəs Bəxtiyar: ey şahi-pürgin!¹
Fəda olsun yolunda cani-şirin.
Ölümüm gər sənin əlində Allah
Müqərrər eyləmiş, əlhökmü-lillah!
Əgər yoxdur mənə tədbirü çarə,
Nola qurban olam mən şəhriyarə,
Əgər belə deyil, təqdiri-Allah,
Məni öldürə bilməzsən bu gün şah!
Necə kim öldürə bilmədi oğlun,
Şahəşahi-diyari-ölkeyi-Çin.
Dedi: sultan şahi-ölkeyi-Çin
Nə üçün öldürə bilmədi oğlun?

BƏXTİYARIN PADŞAH SƏRGÜZƏŞTİNİ NAĞİL ETMƏSİ

Dedi pəs Bəxtiyar, ey şahi-xuban!
Pənahında səni saxlaya yəzdan!
Var idi bir müəzzəm padşahi,
Diyari-Çinü Maçin² qıbləgahi

¹ Kinli

² Monqolustan

Diyari-Çini ol almış nəginə¹.
Çox onda cəmiyyət, gənc, xəzinə.
Əsasi-səltənət, əsbabi-dünya,
Nə kim könlün dilər, olmuş mühəyya.
Müeyssər ola ona tacü əfsər,
Vilayət, ləşgərü divanü dəftər.
Cavanmərdü kərimül-təb² adil,
Nə kim, könlü dilər olmuşdu hasil.
Şücaü, kamilü vala, xirədmənd
Vəlakin yox idi sultanə fərzənd.
Bina eylədi məscid, körpü bünyad,
Qulamü həm kəniz eylədi azad.
Nə yerdə var idi üryanü³ həm ac,
Yetimü müstəhəqq, yoxsul və möhtac.
Doyurdu onları, həm etdi xeyrat,
Qılırdı əhli-həqq ilə mülaqat.
Firavan axça⁴ verdi əhli-həqqə,
Bölüşdü, yetirdi müstəhəqqə.
Onun dövründə var hər kim rəiyyət,
Məaf etmişdi⁵, olmuşlar fəraqət.
Ola oğlu, ola hasil muradi,
Həqqə bağlamışdı o, etiqadi.
Qəbul oldu həqqə xeyratü ehsan,
İnayət qıldı ona həqq bir oğlan.
Qəmər tələtli, bir xurşid rüxsar,
Atası qıldı həqqə şükri-büsyar.
Gətirdilər münəccim, dedi sultan:
Ki, ey rövşən rəvan, mərdi-süxəndan,
Bu oğlan necədir, məmduhü⁶ məzmun⁷,
Nə vardır taleyində eylə məlum.
Münəccim rəmlü istirlabə⁸ baxdı,

¹ Üzük qaşu kimi dairəyə almaq

² Kəramətli

³ Lüt

⁴ Pul

⁵ (vergidən) azad

⁶ Tərifə layiq

⁷ Məzəmmət edilməli

⁸ Falçıların fal aləti

Nə vardır taleyində ona baxdı.
Bu rəmzi qılmaq olmaz – dedi zinhar,
Vəlakin söylərəm çün oldu naçar.
Yetişsə – dedi – yeddi yaşa oğlan,
Ölür əlbət onun əlində sultan.
Gərək saxla, gərək sən eylə məfhum,
Bizə əhval belə oldu məlum.
Eşitdi çün münəccimdən bu sözü,
Fəraq¹ əl verdi şaha dolu gözü.
Bu sözdən düşdü çox fikrü gümanə,
Nə oğlanə qıyar, nə qıydı canə
Var idi bir biyaban, dur əzrah²,
Məgər var idi onda bir gühən³ çah.
Tutub dayə pəs ol sultani-sərvər,
Məkanın eylədi onda müqərrər.
Çü gördü dayə yoxdur çarə tədbir,
Verərdi oğlana ol çahidə şir⁴.
Vəli bir kimsə təyin eyləmiş şah,
Xəbərdar ola ondan gahü bigah⁵,
Xəbərdar olmadı kimsə bu halə,
Çü oldu onda oğlan həftsalə⁶.
Var idi bir dəvə əndər biyaban,
Gəzərkən uğradı ona bir aslan.
Çü hiylə qurdu aslan, qaçdı dəvə,
Düşüb ardınca aslan qova-qova
İkisi dəxi ol dəm düşdü çahə,
Qaçıb gizləndi oğlan bir bucağə.
Dəvəni, övrəti çün yırtdı əslan,
Yeməyə durdu çün ol şiri qərran⁷.
Pəs o oğlanə çün həqq verdi tofiq,
Qaçıb ol çahidən qurtardı təhqiç.

¹ Ayrılıq

² Yoldan uzaq

³ Köhnə

⁴ Süd

⁵ Vaxt aşırı

⁶ Yeddi yaşlı

⁷ Yırtıcı

Yeridi, durmayıb ol qaçdı dağə,
Nihan etdi, özün çəkdi qırağə.
Dəvə istəməyə gəldi şütürban,
Dəvəni görməyib tapdı bir oğlan.
Nə oğlan? Bəlkə bir dürri-yeganə,
Ki, misli yox idi əndər zəmanə.
Onu çün gördü oldu şadü xəndan
Götürdü, evinə gəldi şütürban.
Atadan yaxşı ona mehribanlıq
Qılır cansuzluq, həm canfişanlıq.
Çü rədd olmuş imiş təqdiri-Allah,
Bu halə olmadı heç kimsə agah.
Məgər bir gün qılır sultan müqərrər,
Gedə ol quyu üstə bir neçə ər.
Gətirələr ona ol məhliqani,
Gətirsinlər, təsəlli ala cani.
Gəlib ol quyu üstə mötəmidlər¹,
Təfəhhüs həm təcəssüs² eylədilər.
Tapa bilmədilər ol nöcəvani,
Sümükdən özgə yox onda nişani.
Yük oldu bu əhvalə çü sultan,
Təəssüf çəkib oldu zarü giryan.
Pərişan oldu ol əfkari-nömid,
Təmäh ondan götürdü, kəsdi ümmid.
Vəli oğlan şüca, oldu dilavər,
Onunla kimsə gəlməzdi bərabər.
Bəhəm yetirdi ol bir neçə yoldaş,
Cəlalliyyü hərəmi oldular faş.
Özünə uydurub çox pəhləvani,
Dağıtdı, handa gördü karivani.
Ona eyləmədi heç kimsə çarə.
Yetirdilər bu sözü şəhriyarə.
Ki, bənd oldu³ şəha, yollar təmami,
Cahani sərbəsər tutdu hərəmi⁴.

¹ Etimadlı adamlar

² Axtarış

³ Bağlandı

⁴ Oğru, quldur

Hərami dünyanı eylədi qarət,
Ziyadə oldu nöqsanü xəsarət,
Gərəkməz bu işə ehmalü təqsir,
Buna etmək gərək bir çarə, tədbir.
Eşitdi bu sözü, atlandı sultan,
Onunla getdi çox ləşgər firavan
Yetişdi onların üstünə çün şah
Sələbətdən¹ olar çün oldu agah,
Dedi oğlan: pəs ol dəm, ey yaranlar!²
Bu gün qeyrət günüdür pəhləvanlar!
Kim olsa mərd əndər ruzi-meydan,
Qılır əlbəttə ol öz qanına qan.
Zireh cövşən³ əlinə aldı şəmşir,
Həvalə oldular bifikrü tədbir.
Məgər oğlan həvalə oldu şahə,
Vurub bir zəxmi⁴-möhkəm padşahə,
Hücüm eylədi ləşgər yer-yerindən,
Ağır gəlsə, yüngül qalxmaz yerindən.
Pəs oğrular qamu məcruhü xəstə,
Giriftar oldu cümlə dəst-bəstə.
Apardılar qamusun şəhrə dustaq,
Vəli sultan yaradan oldu naçaq,
Çağırdı dər zaman gəldi münəccim,
Dedi: yalan dedin, sən mənə ol dəm,
Mənim oğlum quyuda idi, ol şir,
Mənə bir özgə verdi zəxmi-şəmşir,
Münəccim dedi: dana cahil olmaz:
Ki, təqdiri-ilahi batil olmaz.
Əgər oğlun əlindəndir bu yarə,
Dəxi yoxdur ona tədbirü çarə.
Əgər ki, qeyridəndir bu məzərrət⁵
Şəha, vardır sənə imkanü sihhət,

¹ Qorxulu, heybətli

² Dostlar

³ Dəmir geyim

⁴ Yara

⁵ Zərbə

Qəza bil ki, yəqin rədd olmaz ey şah!
Yamanın¹ gəlməsin, sən ol gəl agah.
Əgər yetişməyibdir ona nöqsan,
Səni qətl eyləyər axır o, oğlan.
Münəccimdən eşitdi bu peyami,
Çağırıldı yanına ol növcavani.
Dedi ona: Mənə söylə nə kimsən?
Atan kimdir, nə yerdir sizə məskən?
Dedi oğlan: Atamdır bir şütürban,
Onu istədilər, buyurdu sultan.
– Gəl indi doğru söylə sən həqiqət
– Sənin oğlundur bu pak tələt?
Dedi şah yəqin, təhqiq, məlum,
Bu bir yeddi yaşında tifli-məsum,
Gəzərdim mən dəvə üçün bu dağda,
Nihan gördüm oturub bir qıraqda.
Gətirdim, saxladım, dedim yetimdir,
Vəli bilməm onun atası kimdir?
Yenə pəs dedi sultan ol cavano:
– Həqiqət söylə, biüzrü² bəhanə,
Nə üçün getmiş idin sən bu dağə?
Necə gizlənmiş idin bir bucağə?
Dedi oğlan kim: “Ey şahi güzidə!
Anam ilə olurduq bir quyudə
Ki, nagh düşdü bir dəvə bir aslan,
Özümü eylədim bir küncə pünhan.
Bilirəm, mənə məlum oldu təhqiq,
Quyudan çıxmağa həqq verdi tofiq.
Xilas oldum, qaçırdım baxa-baxa,
Yetişdim kuh saru³, səngilaxa⁴.
Dedim gəlir yenə ardımca aslan,
Bu qorxudan mən oldum orda pünhan.
Eşitdi şah bu əsrari-nihani,
Üzündən öpdü təslim etdi cani.

¹ Acıgım

² Üzürsüz

³ Dağa tərəf

⁴ Daşlıq yer

Budur şahzadə təhqiq oldu məlum,
Deyərdi: ey driqa babi-mərqum!
Əza tutdu atasıçün müsibət,
Yığıldı hamusu ərkanı-dövlət,
Ayağın öpdülər hamısı bir-bir,
Rəva görmədilər xidmətdə təqsir.
Başına qoydular həm taci-izzət.
Yığıldı hamısı ərkanı-dövlət
Atasından dəxi oldu ziyadə,
Muradinə yetişdi şahzadə.
Yəqin bil yox imiş təqdirə çarə,
Necə hökm etsə kimsə kirdigarə?
Mənimçün yoxsa gər təqdiri Allah,
Məni öldürə bilməz bigünah şah.
Tamam edincə ol bu dastani,
Günün qalmaqda asarü nişani.
Fədəi, kimsəyə neyləyə bədxah,
Çü rədd olmaz imiş təqdiri-Allah.
Yenə zindançiyə buyurdu sultan,
Apardılar pəs onu suyi-zindan,

VƏZİRLƏRİN GƏLİB PADŞAHA ƏRZ ETMƏLƏRİ

Sabah oldu yenə gəldi vəzirlər,
Oturdular divanə cümlə yeksər.
Şikayət eylədilər yenə bünyad,
Ki: şaha, sən eşitməzsən mægər dad?
Üzümüzdə bizim həm qalmaqda qan,
Xələyiq tənəsindən bari utan!
Deyər o dastan, sən eylərən guş¹,
Bu gün o adəti eylə fəramuş.
Gətirmə sən yanına belə söylə,
Yenə tapar özüyçün bir vəsilə.
Qulaq asma, necə kim eyləsə dad,

¹ Qulaq asmaq

Buyur qətl eyləsin filhal cəllad.
Bu sözləri eşitdi çünki sultan,
Ona əl verdi qeyrət, qaynadı qan.
Acıqlandı yenə oldu qəzəbnak,
Dedi cəlladə sən dur, çəstü çalak²
Apardı qətlgaha Bəxtiyari,
Yığıldı onda gəldi xəlq vari³.
Qılırsan ona eyzavü əhanət,
Üqübət⁴ eylə ənvai-siyasət.
Pəs ondan eylə onu parə-parə,
Baxıb xəlqi-cahan etsin nəzarə.
“Baş üstə!” – dedi düşdü yola cəllad,
Vəzirlər qamü oldu xürrəmi şad.
Aparmaq oldu yəqin qətligahə,
Siyasətlər qırlarlar bigünahə.
Xəbərdar oldu qamu şəhrü bazar,
Yığıldı el, vilayət, hər nə kim var.

BİÇARƏ BƏXTİYARIN QƏTLİGAHA APARILMASI VƏ ZİYAD HƏRAMİNİN TAPILMASI

Qəribü bikəsü biyarü, qəm-xar,
Pərişan, müztərib, ol diləfkar,
Nə kimsə var ona qıla şəfaət,
Nə xud vardır ona imkani-möhlət.
Əlaci yox, riza verdi qəzayə,
Könül bağladı sidqilə xudayə.
Bəli, həqdən qəza olmasa nazil,
Qəzayə kim qılır təqdir təbdil.
Həqqin tədbirini heç kimsə bilməz,
Əcəl yetməz əgər həqdən üzülməz.

¹ Təcili

² Hamı

³ Əziyyət

Müqərrər olmasa heç kimsəyə mərg,
Ağacdan düşməz imiş vədeyi-bərg¹.
Əgər həqdən yetişə əmrü fərman,
Nə çarə eyləyən vardır, nə dərman.
Gəl indi gör qəzayi-girdigarə,
Necə qıldı inayət Bəxtiyarə!
Gör indi ol Ziyad olan Hərami
Ki, saxlamışdı ol nikinami.
Ki, tapmış Bəxtiyari dərbiyaban,
Gətirib etmiş idi onu oğlan.
Gecə-gündüz qılırdı ahü fəryad,
Deyərdi: var ola, yarəb Xudadad²;
Qəzara eşidib ol Bəxtiyari,
Ki, sultan ona vermiş ixtiyari.
Qamulardan onu qılmış sərəfraz,
Ziyadın mürqi-ruhi³ etdi pərvaz.
Sanasan zövqdən od düşdü canə,
Onu görmək üçün oldu rəvanə.
Qəzara getdi şəhrə ol zəmanda
Xələyiq tənə eylər hər zamanda
Düşübdür şəhrə bir aşubü qovqa,
Kimi ağlar, kimi eylər tamaşa.
Sərasimə olub dedi: ki, yaran,
Nədir bu şurü şər, fəryadü əfqan?
Dedilər necə kim keçmişdi əxbar,
Diləfkarü pərişan oldu ağlar.
Xəbər dar oldu çün ol günüqarə,
Özün yetirdi dərdəm Bəxtiyarə.
Özünü Bəxtiyar üstünə saldı,
Pəs ol cəllad əlindən tiği aldı
Dedi cəlladə: sən eylə mürüvvət,
Amandır ver mənə bir ləhzə möhlət,
Rizayi-həqq üçün et bir dəm mudara,
Özümü yetirim mən şəhriyara.

¹ Yarpaq

² Xudadad sağdırmı?

³ Könül quşu

Verim sultanə onun xun bahasını¹
Gər istərsən sənə olmuya nifrin.
Qəbul etməyə, qıla qəhrü kinə,
Məni öldür sən onun əvəzinə.
Səvaba daxil eylə özünü sən,
Görə bilməm onun ölümünü mən.
Bu oğlandır mənə fərzənd dilbənd,
Dəxi yoxdur mənə bir qeyri fərzənd.
Ziyad ilə var idi neçə həmrəh²,
Gəlib sultana onu qıldı agah,
Dedi versin ona cəllad möhlət,
Ziyadə: – Gəl! Deyib qıldı işarət.
Yetişdi çün şaha qıldı sicudi,
Oxudu çox sənə ilə drudi³.
Dedi sultan ona: ey kədxuda sən,
Bu oğlan ilə necə aşinasən?
Dedilər, sən deyibsən ona fərzənd,
Oğul, atasına olmazmı manənd⁴
Oğul ilə olur atası böylə,
Yalan demə həqiqət, doğru söylə!
Dedi: şaha mənəm məşhurü nami,
Ziyad adım, cahanda bir hərəmi.
Mənimlə var idi bir neçə yoldaş
Qamu rindü, hərəmi zeydü, qullaş
Görüncə dağıdırdıq karvanı,
Əlimizdən gedən qurtardı canı.
Gözətlib⁵, karvan çöldə gəzərdik
Yetişdik bir bulaq üstündə gördük,
Bir oğlan dərmiyani⁶ müşgü ənbər,
Nə oğlan? Sanasan xurşidi-ənvər.
Qamu zərbəft ətlasdır libasi,
Vəli yanında yox hazır atası.

¹ Qan bahası

² Yoldaş

³ Dua

⁴ Oğul atasına oxşamazmı

⁵ Gözləyib

⁶ İçərisində

Başı üstündə var bir bədreyi-zər,
Mən onu görcək ey sultani-sərvər,
Uzadıb əl onu yerdən götürdüm,
Yetincə ta rəfiqlər, mən götürdüm.
Yox idi oğlum, ey şahi-cahandar,
Dedim oğlum bu olsun, qıldım iqrar.
Oğul dedim mən ol ziba liqayə
Müəyyən eylədim pəs ona dayə.
Əmizdirdi onu, süddən ayırdı.
Onun başına dövlət sayə saldı,
Müqərrər eylədim mən ona ustad,
Onun adını qoymuşdum Xudadad.
Pəs oldu sahibi-idrakü tədbir,
Mən onda görmədim heç gunə təqsir.
Dedi: hani nə yerdə rəxtü camə,
Ki, sarmışdı ana, ol nikinamə?
Dedi: hazır evimdə vardır onlar,
Rəvan durma gətir, sən onu zinhar.
Ziyad oldu rəvan pəs suyi xanə,
Gətirdi onları bəhri-nişanə.
Nəzər qıldı çü şah, rəxtü libasə,
Yetişdi ol dəxi yaxşı əsasə.
Götürdü onları getdi bəxanə,
Çağırıldı xatunun fəxri-zəmanə.
Dedi xatuna: qıl indi qiyasi,
Gətirdim, tanırmısan bu libasi?
Görünce qıldı əfqanü xruşi,
Başından getdi onun əqli huşi.
Gətirdi şuşa sultan ol nigari,
Yenə qıldı fəqanü ahü zari.
Dedi: ol rəxtidir, bu ey xudavənd,
Kim ona çulqadın fərzəndi-dilbənd,
Məgər ol gün ki, biz olduq giriftar,
Qaçıb Kirmanə getdik badilizar.
Məgər kim buldu həqq verdi inayət,
Vücutə gəldi ol xurşidi-tələt.
Bulaq başında düşmən qorxusundan,
Salıb onu qaçıb can qorxusundan,

Bu rəxt içində ol əbru-kəmani
Qoyub getdik, budur onun nişanı.
Dedi sultan ki, mən düşdüm gümanə,
Vücudunda dəxi gördü nişanə.
Dedi gördüm ondan ey xudavənd,
Ayaqda barmağı bir-birə peyvənd.
Əgər belə isə təyinü təhqiç,
Bu sözdən dəxi hasil oldu təsdiç.
Gətirdilər buyurdu ol cavani,
Ayaqda gördü vardır ol nişani.
Buyurdu açdılar ol Bəxtiyari,
Üzündən öpdü getdi ixtiyari.
Özünə gəldi ol şahi-cahandar,
Dedi: ey nazənin fərzəndi-qəmşar!
Gözüm nuri, mənim ümidgahim!
Yaman günümdə sən püştü pənahim,
Mürəşse tac həm zərbəft xələt,
Geyindi Bəxtiyari-pak tələt,
Anası çün oğul üzünə baxdı,
Südü əmcəklərindən dərdəm axdı.
Dolandı başına, öpdü gözündən,
Ayağına düşüb getdi özündən.
Çü xatun gəldi ol dəmdə özünə,
Baxardı oğlanın hərdən üzünə,
Dedi: yuxudadır, yoxsa bu agah?
Nəzər qıldı mənə lütf etdi Allah.
Oğul vəslindən ana oldu dilşad,
Anası oldu bəndi-qəmdən azad!
Bina oldu əsasi-eyşü-işrət,
Süpahi şadiman, şakər¹ rəiyyət.
Nağara döydülər, təbli büşarət,
Döşəndi hər nə var, ali imarət.
O şəhr içində qırx gün oldu bayram
Hamıya qıldı şah ehsanü ənam.

İntəha.

¹ Minnətdar, şükür edən

MÜNDƏRİCAT

Əsər haqqında bir neçə söz 4

BƏXTİYARNAMƏ

Azadbəxt ilə Gülcəmalın görüşü	9
Əmirin fitnəsi	15
Bəxtiyarın doğulması	18
Ziyad Hərəminin uşağı tapması	22
Bəxtiyarın saraya qəbul edilməsi	25
Xain vəzirlərin paxıllığı	27
Birinci vəzirin fitnəsi	29
Vəzirin Gülcəmallı söhbəti	31
Birinci vəzirin padşaha ərz etməsi	32
Bəxtiyarın padşaha cavab verməsi	33
Bəxtiyarın tacir macərəsini nağıl etməsi	34
İkinci vəzirin gəlib padşaha şikayət etməsi	42
Bəxtiyarın padşaha cavab verməsi	43
Xacə Həsən Bazırğanın hekayəsi	44
Üçüncü vəzirin padşaha ərz etməsi	63
Bəxtiyarın padşaha cavab verməsi	64
Bəxtiyarın Sabir sərgüzeştini nağıl etməsi	64
Dördüncü vəzirin padşahın yanına gəlməsi	83
Bəxtiyarın padşaha cavab verməsi	83
Bəxtiyarın Behzad sərgüzeştini nağıl etməsi	84
Beşinci vəzirin padşahın yanına gəlməsi	93
Bəxtiyarın padşaha cavab verməsi	94
Bəxtiyarın Dadbin sərgüzeştini nağıl etməsi	95
Altıncı vəzirin padşahın yanına gəlməsi	108
Bəxtiyarın padşaha cavab verməsi	109
Bəxtiyarın bəxtazıma sərgüzeştini nağıl etməsi	109
Yeddinci vəzirin padşahın yanına gəlməsi	117
Bəxtiyarın padşaha cavab verməsi	117
Bəxtiyarın Behgərd şahın sərgüzeştini danışması	118
Səkkizinci vəzirin padşahın yanına gəlməsi	126
Bəxtiyarın padşaha cavab verməsi	127
Padşahın hekayəsi və Butəmamin sərgüzeşti	128
Doqquzuncu vəzirin padşahın yanına gəlməsi	138
Bəxtiyarın padşaha cavab verməsi	140
Bəxtiyarın padşah sərgüzeştini nağıl etməsi	140

Onuncu vəzirin padşahın yanına gəlməsi	152
Bəxtiyarın padşaha cavab verməsi	153
Bəxtiyarın padşah sərgüzəştini nağıl etməsi	153
V�zirl�rin gəlib padşaha ərz etmələri	159
Bıçar� Bəxtiyarın q�tligaha aparılması və	
Ziyad H�ramininin tapılması	160

FƏDAİ

BƏXTİYARNAMƏ

“ŞƏRQ-QƏRB”

BAKI-2004

Buraxılışa məsul: *Əziz Güləliyev*
Texniki redaktor: *Rövşən Ağayev*
Tərtibatçı-rəssam: *Nərgiz Əliyeva*
Kompyuter səhifələyicisi: *Rəşad Həmidov*
Korrektor: *Pərvanə Məmmədova*

Yığılmağa verilmişdir 09.06.2004. Çapa imzalanmışdır 21.12.2004.
Formatı 60x90 ¹/₁₆. Fiziki çap vərəqi 10,5. Ofset çap üsulu.
Tirajı 25000. Sifariş 244.

Kitab “Şərq-Qərb” mətbəəsində çap olunmuşdur.
Bakı, Aşıq Ələsgər küç., 17.